

על "הו!" 4

"לא רק היתר הוא למשורר לכתוב כימי מלחמה שיר־אהבה, אלא הכרה, משום שגם בימי מלחמה רב ערכה של האהבה מערך הרצח."
לאה גולדברג

אחת המטרות המרכזיות שהציב לעצמו כתב העת "הו!" – למן הגיליון הראשון, שראה אור לפני כשנה וחצי – היא להעמיד דור חדש של יוצרים על במת הספרות העברית. לשמחתנו, חלק בלתי־מבוטל מן הכותבים שפירסמו מיצירותיהם לראשונה (או כמעט לראשונה) מעל דפי "הו!", פירסמו בינתיים ספרים – במקור או בתרגום – והחלו לרכוש להם קהל קוראים נאמן. לצד כותבים קבועים אלה, שיצירותיהם מתפרסמות ב"הו!" מראשיתו, מצטרפים בכל גיליון כותבים נוספים למשתתפי כתב העת, ובהם יוצרים ותיקים ויוצרים צעירים. גם הגיליון הנוכחי, כקודמיו, כולל יצירות מקוריות ומתורגמות בתחומי השירה, המסה והפרוזה, לצד שני מדורים קבועים, שנושאייהם משתנים בכל גיליון.

המדור התמטי שבמרכז גיליון "הו!" הנוכחי מוקדש למבחר קטן של יצירות מקור ותרגום העוסקות בדמותו של השטן. בבחירת התרגומים החלטנו להתמקד ביצירות מן המאות התשע־עשרה והעשרים, שמרביתן עדיין לא תורגמו לעברית, ולוותר על קלסיקות "שטניות" מוקדמות יותר. כל יצירות המקור נכתבו במיוחד למדור זה. "תחינות אל השטן" מאת שארל בודלר (תירגם רונן סוניס) הוא שיר השייך לפרק הקרוי "מֶרד" ב"פרחי הרע". זהו היפוך של המנון תחינה לאל ולישוע, מעין מיסה שחורה פרטית ומודרנית, שהיה לה תפקיד מכריע בעיצוב דימויו של בודלר כמשורר "מקולל" וכמעין אנטיכריסטוס של החברה הבורגנית. הסיפור "אגדה" מאת ולדימיר נבוקוב (מרוסית: רועי חן) הוא מעשייה אורבנית מודרנית, שבה השטן, הלובש את דמותו של אישה מבוגרת, מדיח את המספר להגשים את הפנטזיות המיניות הכמוסות שלו. הסיפור נכתב ב־1926, במהלך שהותו של נבוקוב בברלין, ומבחינות רבות הוא יכול להיקרא כמחווה לספרות הרומנטית הגרמנית, ואולי כפרודיה על "האגדה האמנותית" האופיינית לה.

"התראות והשָׁפעות בגירוש דיבוק" מאת אברהם רכטמן (רעכטמאן) הוא קטע פרוזה המבוסס על סיפור מסורתי, רווי משקעים מיסטיים, שתיעדה "המשלחת האתנוגרפית היהודית" בעיירה חַמְלִינְיִק שבחבל פודוליה. בני מר, שתירגם את הקטע מידיש, כתב בעקבותיו סיפור גירוש־שידים עברי משלו – "דיבוק" – והעתיק את זירת ההתרחשות לישראל של היום. "השטן והמוזיקה", פרק מתוך הספר "השטן" מאת ג'ובני פֶּפִּיני (מאיטלקית: אמוץ

גלעדי), דן בסממנים "שטניים" ביצירתם של כמה מוזיקאים גדולים. ג'זבני פפיני החל את דרכו כאיש התנועה הפוטוריסטית באיטליה, אך ב-1920 חזר לחיק הנצרות הקתולית, ודמות השטן תפסה מקום מרכזי מאוד בעולמו. "אמן שאינו ניחן בקרבה כלשהי לשטן", כתב פפיני, "ולו רק כדי לחמוק ממנו ולשלוט בו, אינו יכול להיות אמן של ממש."

עוד במדור: "שלושה שטנים רוסיים" – שלושה שירים פרי עטם של שלושה משוררים רוסיים בני המאה העשרים – קונסטנטין בלמונט, איש התנועה הסימבוליסטית; ניקולאי גומילוב, מנציגו הבולטים של הזרם האקמאיסטי; ויוסף ברודסקי, מגדולי הקלסיציסטים המודרניים. סיון בסקין, שבחרה ותירגמה את השירים, תרמה למדור גם שירים מקוריים פרי עטה, הנושאים את הכותרת "שני שירים על השטן".

את המדור הצורני, החותם כתמיד את הגיליון, בחרנו לייחד הפעם לצורת ה"מרובע", מתכונת שירית שמוצאה בפרס של ימי הביניים. דווקא בשל פשטותה האלמנטרית כמעט והקיצור התמציתי שהיא מצריכה, צורת המרובע היא פח יקוש לכותבים לא מעטים. רבים ראו בצורה זו פלטפורמה בלתי־מחייבת לכתיבת שירה "קלה", מעין חמשיר (קטום שורתו החמישית, אמנם), שבזכותו ניתן להיתלות באילנות גבוהים ולהתייחס בלא מאמץ יתר על מסורת שירית ארוכה. ואף על פי כן, יצירות מופת רבות נכתבו במרוצת השנים במתכונת שירית זו, וכיום המרובע הוא אחת הצורות האוניברסליות והפופולריות ביותר. במסתו "שלושה שווים ומסורס אחד" בוהן רונן סוניס את המרובע הפרסי הקלסי, ה"רבאעי", על כלליו המחייבים ועל מבנה שורותיו הייחודי, וסוקר את ההבדלים שבינו לבין צורות שיר אחרות בנות ארבע שורות. סוניס מביא במסתו כמה דוגמאות למרובעים מן השירה העברית הקלסית (יהודה הלוי) והמודרנית (חיים לנסקי, אריה לודוויג שטראוס, נתן אלתרמן, יהודה עמיחי, חנוך לוין), ומרחיב את הדיבור גם על מחזורי מרובעים ו"מרובעים משורשרים". במסה כלולים תרגומים שעשה במיוחד לצורך מדור זה. בין השאר: "עצירה ביער בערב מושלג" מאת המשורר האמריקני רוברט פרוסט ו"מרובע של מרובעים" מאת הפוטוריסט הרוסי איגור סב'יינין.

ר'ניאל נץ תרם למדור מסה נרחבת על יצירתו של המשורר־המתמטיקאי הפרסי עומר ח'יאם, ששמו יצא לתהילה בין השאר בזכות אדוארד פיצג'רלד, המתרגם האנגלי בן התקופה הוויקטוריאנית, שתרגומו־עיבודו למרובעי ח'יאם היה לקלסיקה של הספרות האנגלית. במסה, הקרויה "ח'יאם בין הממלכות", דן ר'ניאל נץ ביחסי הגומלין בין יצירתו המדעית של ח'יאם – מגדולי המתמטיקאים של ימי הביניים – לבין צורת המרובע השירי, המזוהה איתו יותר מכול. ח'יאם, כתיאורו של נץ, הוא מופת על־זמני של אדם, שבהגדרה אנכרוניסטית במפגיע היינו יכולים להגדירו כ"איש רנסאנס" – יוצר המתהלך כבתוך שלו בשתי ממלכות, שלכאורה אין מנוגדות מהן:

השירה המיסטית והמדע המדויק. לצד שתי מסות מרכזיות אלה הבאנו מבחר תרגומים עבריים למרובעים של ח'יאם ("חמישה רבאעיאת, אחד-עשר מתרגמים"), הערוכים לפי סדר כרונולוגי: החל בתרגומו של נפתלי הרץ אימבר מ-1905, עבור בתרגומים (מן האנגלית) של יוצרים כזאב ז'בוטינסקי ויעקב אורלנד, וכלה בתרגומים מן השנים האחרונות.

עוד במדור המרובעים: "במקום שנולדים עננים לבנים", תרגומו של דן דאור לתשעה מרובעים סיניים. דאור, שתירגם את השירים במיוחד למדור זה, הוסיף ביאורים והסברים על מקומו של השיר בן ארבע השורות בשירה הסינית הקלסית; "עשרה מרובעים על אהבת ציון ואהבת נערים", שירים הומוראוסטיים והגותיים פרי עטו של ישראל דה-האן, המשורר והעיתונאי ההולנדי, שהיה לדובר המדיני של אגודת ישראל בירושלים בשנות העשרים, ונרצח על ידי אנשי ההגנה (מהולנדית: אירית באומן ורונו סוניס); שירו של יוסף ברודסקי, "שעתיים במאגר", הבנוי כמחזור של מרובעים, בתרגומה של סיון בסקין; "אגרטל בחלון הנפש", שמונה-עשר מרובעים "בטעם עממי", הלקוחים מתוך מבחר של יותר מארבע מאות מרובעים שכתב המשורר הפורטוגלי הגדול פרננדו פסואה בשנתיים האחרונות לחייו. זהו תרגום ראשון לעברית של מרובעים אלה, ופרסום ראשון למתרגם, אביעד אליה; רוניאל נץ הוסיף "שנים-עשר מרובעים" מקוריים פרי עטו, הערוכים בארבעה פרקים: מטפזיקה, ביורפיה, פוליטיקה וליריקה.

עם זאת, מרבית היצירות המתפרסמות מעל דפי "הו!" אינן קשורות לנושאי המדורים. בפתח הגיליון הנוכחי: שירו של יוסי גמזו, "הבלדה על שורא היפה, על לילות בלי גג ועל הבליליקה", המוקדש לזכרו של אלכסנדר פן במלאות מאה שנה להולדתו. פרופ' גמזו פירסם עד כה יותר משלושים ספרים בז'אנרים שונים וזכה בפרסים רבים, ואף על פי כן דומה כי יצירתו השירית רחבת ההיקף לא הוערכה עדיין כערכה. עד היום הוא מוכר בראש ובראשונה בשל ייחוסו המשפחתי – שהרי הוא בנו של מבקר התיאטרון ה"אימתני", ד"ר חיים גמזו – ובמידה כלשהי גם בזכות פזמוניו הפופולריים ("פרח הלילך", "זוהי יפו", "לילה ראשון בלי אימא" ורבים אחרים). אך שירתו ה"רצינית", המתאפיינת בווירטואוזיות צורנית נדירה, כמעט אינה מוכרת לקהל הקוראים העכשווי. במהלך העשורים האחרונים כמעט לא זכו שיריו של יוסי גמזו להידפס בכתבי עת, והוא נאלץ להסתתר מאחורי שמות עט שונים כדי לפרסם מיצירותיו. בשנים האחרונות פירסם גמזו בשם העט פ. קול, בעיקר מעל דפי כתב העת "הליקון", והחל אט אט לרכוש לו קהל קוראים נלהב.

מדוע התקשה כל כך גמזו לקנות לו מקום במרחב השירה הישראלית? אפשר שהסיבה נעוצה בדיוק בזה: אנחנו פוחדים מווירטואוזים. כל כך התרגלנו לשירה יומיומית ואפורה, כל כך הספנו עם שירה מגומגמת המעלה על נס את עצם גמגומה, שאנחנו ממהרים לזהות כל וירטואוזיות

בלתי־מתמצלת עם פזמונאות קלילה, עם קיטש אנכרוניסטי, עם משחקיות אינפנטילית ו"לא עמוקה". אך זהו פתרון קל מדי, פתרון נמהר ורפה־ידיים, שעלה לשירה העברית במחיר כבד בעשורים האחרונים.

בגיליון הנוכחי אנחנו מפרסמים שלושה שירים חדשים פרי עטה של אנה הרמן, שספרה השני, "ספר הרפואות הפשוטות", ראה אור לפני חודשים אחדים, וכן עשר סונטות של שקספיר בתרגומה. שלומי שבן, המוכר כמוזיקאי וכזמר, מפרסם לראשונה שיר פרי עטו – New Age Women – הלקוח מתוך דיסק חדש שיראה אור בקרוב. סיון בסקין תרמה לגיליון – נוסף על שיריה ותרגומיה המופיעים במסגרת שני המדורים הקבועים – גם שלושה שירים חדשים (הראשון שבהם, "אפיטף לְשֶׁרְדִינְגֶר", הוא ניסיון נדיר לכתוב יצירה עברית המבוססת על חריזה דקטילית). עוד כלול בגיליון המחזור "כבלים" מאת אמיר בקר – מחזור המורכב מארבעה שירים פלינדרומיים חרוזים (כלומר, שירים שכל שורותיהם מתחרזות, וניתן לקרוא אותן הן מימין לשמאל הן משמאל לימין). הכתיבה בקונוונציה קיצונית זו היא המשך ישיר למהלך שפתחנו בו בגיליון השלישי של כתב העת, במסגרת המדור שהוקדש לחבורת אוליפו וליצירה הנתונה למגבלות צורניות מרחיקות לכת. רוברט וייטהיל, משורר עברי החי ויוצר בארצות הברית, שב ומפרסם משיריו, הכתובים על פי רוב במתכונת החרוז החופשי, גם בגיליון זה. רחל אלבק־גדרון, ששיר בפרוזה פרי עטה ראה אור בגיליון הראשון של "הו!", מפרסמת הפעם מחזור בשם "שלושה שירי סימא בארובה", השואב את כוחו בין השאר מן הזיקה למקורות המשנאיים ולאגדות תלמודיות. כן מתפרסמים בגיליון הנוכחי – לראשונה מעל דפי "הו!" – שירים מאת יולי ורשבסקי, משורר יליד מוסקבה, שספרו הראשון, "חיי של השחקן", ראה אור לפני כשנה.

בתחום הפרוזה: "במקום שבו אתה מחפש את ארץ ישראל", שלושה פרקים מתוך קובץ בן שלוש נובלות בשם "המצב העברי", מאת לילך נתנאל. אלו הם למעשה שלושה נוסחים לסיפור מעשה אחד, הפורש רשת מורכבת של זיקות – לשוניות, סגנוניות ועלילתיות – ליצירתם של כמה מגדולי הסופרים של העברית המודרנית (ברנר, גנסין, עגנון ואחרים). התייחסות חיה אחרת לקלסיקה העברית מגולמת במסתו של אלון חילו, "סיפורו של כלב שאהיד". חילו, שספרו הראשון, "מות הנזיר", פרש עלילה בדיונית־היסטורית המתרחשת על רקע עלילת הדם ברמשק, מציע במסה זו קריאה "פוסטקולוניאלית" ברומן של עגנון "תמול שלשום". חילו מדגיש את היעדרן המוחלט כמעט של דמויות פלסטיניות בגרסה ספרותית קנונית זו של תולדות הציונות. הוא מתחקה אחר ייצוגי הלוואנט בספר, ומצביע על דמותו של הכלב בלק לא כעל דמות אלגורית גרדא, אלא כעל "אָרֶךְ" קלסי המייצג במובלע

את ה"יליד", והיינו: את הפלסטיני בן המקום. ובניסוחו של חילו: "אנו בני אירופה, ואילו הוא אחד מן הילידים. אנו לבנים, יהודים, חכמים ומשכילים, ואילו הוא בסך הכול ולמרות הכול – רק כלב."

מסה מרכזית נוספת בגיליון היא מִסְתֵּם של מאיה ערד ורוניאל נץ, "נשף המסכות". ערד ונץ בוחנים את מאפייניו של "החרוז הישראלי העממי", אותו שיר מחורז שנועד על פי רוב להיקרא בפני קהל באירוע חגיגי כ"ברכה" לחתן השמחה. הם מתייחסים למאפייניו הסגנוניים, הפרוזודיים וגם התודעתיים – המבוכה הכרוכה בכתיבה ובקריאה הפומבית בהקשר החברתי הישראלי, והמסכה שעוטה על פניו, בהכרח, הכותב. עוד הם עומדים על הקשר שבין מופעה העכשוויים של צורה חרוזה ייחודית זו לבין דפוסי הצורניים של השירה הישראלית נטולת החרוז של העשורים האחרונים. "החרוז", מסכמים ערד ונץ, "בהופכו למעין מטונימיה של 'העממי' או 'הולגרי', הפך גם לאמצעי המארגן של השדה התרבותי של השירה העברית. ה'חרוז' – היעדרו ונוכחותו – הוא הסימן המבחין בין מסכה למסכה. כך מתנהל הנשף, איש איש במקומו: הרי לנשף יש כללים. ואם אנו חושבים על ההתנגדות המתקוממת, האוטומטית, כלפי החידוש, בראשית המאה העשרים ואחת, של שירה המסתמכת במפגיע על חרוז; אם אנו חושבים על ערכה התרבותי המובהק של השירה הזאת – כדאי לחשוב גם על משמעותה המטרידה, ההופכת סדרי בראשית, של שירה המתמרדת – כפי שתמיד ראוי – כנגד כלליו של נשף המסכות."

לצד גיליון זה רואה אור דיסק הקרוי "הו! בהופעה חיה", קריאת-שירה פומבית של אנה הרמן, של סיון בסקין ושל החתום מטה. ההקלטה נערכה בחודש יוני האחרון בבית הקפה "ג'וז ולוז" שבתל אביב בליווי נגינתו של שלומי שבן.

בגיליון הבא של "הו!" יוקדש המדור התמטי לתנועה הפוטוריסטית בשירה. נשמח לקבל מסות, תרגומים ושירים מקוריים העוסקים במישרין או בעקיפין בנושא זה, אך נקבל כמובן בכרכה גם כתבי יד שאינם קשורים לנושא המדור. כתובתנו: ho_poetry@yahoo.com או ת"ד 3004, תל אביב, מיקוד 61032. תודתנו נתונה לקוראים הרבים ששלחו אלינו כתבי יד, וכן לעוסקים בהכנת כתב העת: שֵׁרִי גוטמן, דנה בירון וחנן אלשטיין מהוצאת "אחוזת בית", שרה שריג שהתקינה את הגיליון, רפי מוזס האחראי להגהה ודור כהן האחראי לעימוד ולגרפיקה.

ד"מ